

Normalisering van het Oost-West-handelsverkeer

Nu het Oostblok stormachtig in beweging is en de Berlijnse Muur, het IJzeren Gordijn en andere fysieke (handels-)barrières tussen Oost en West worden geslecht is de vraag naar de invloed van politieke ontwikkelingen op de internationale economische betrekkingen bijzonder actueel. Economen beperken zich meestal het liefst tot het strikt economische terrein en roepen indien politieke problemen aan de horizon opdoemen: "daarin voorziet ons diploma niet". Gezien het mogelijke belang van de ontwikkelingen in het Oostblok voor de wereld-economie lijkt deze opvatting niet meer te rechtvaardigen¹. Juist voor economen is de vraag welke landen het meest van deze ontwikkeling profiteren, interessant.

Methode en scenario's

Om een indicatie van de veranderingen in het uitvoerpotentieel te krijgen, gebruiken wij in dit artikel een zwaartekrachtmodel om voor het jaar 1985 het hypothetische geval door te rekenen dat de Oost-West-handelsbetrekkingen genormaliseerd zouden zijn. Met behulp van een zwaartekrachtmodel kan een verklaring van de omvang en het regionale patroon van bilaterale handelsstromen worden geboden². In essentie wordt ervan uitgegaan dat een bilaterale handelsstroom positief samenhangt met de economische massa van beide handelspartners en negatief samenhangt met de economische weerstand tussen de handelspartners.

In dit onderzoek is de economische massa geoperationaliseerd met behulp van de variabelen bnp en bevolkingsomvang. De gegevens zijn ontleend aan R. Summers en A. Heston³. De keuze voor deze bron en daarmee voor het jaar van onderzoek is ingegeven door het probleem dat de conversie van bnp's en netto materiële producten met behulp van de wisselkoers uitermate onbevredigend is. Het International Comparisons Project van de VN biedt een alternatieve maatstaf voor internationale inkomensvergelijking. De economische weerstand is benaderd met behulp van de geografische afstand (een proxy voor de transportkosten en -tijd), die is berekend op basis van de coördinatie van de hoofdsteden van de handelspartners, en dummy-variabelen voor de factoren die de commerciële contacten van communistische landen afremmen⁴. Van andere mogelijke verklarende factoren, zoals bij voorbeeld de samenstelling en kwaliteit van het exportpakket of de conjuncturele situatie, wordt geabstraheerd.

De eerste stap in het onderzoek bestaat uit het schatten van de zwaarte-kraftvergelijking. Vervolgens wordt een verwacht handelspatroon berekend, dat overigens op details belangrijk verschilt van de waargenomen handelsmatrix. Dit verwachte handelspatroon dient steeds als basis om de uitkomsten van de scenario's mee te vergelijken.

In het eerste scenario wordt uitgegaan van een volledig vrije Oost-West-handel. De enige handelsbelemmeringen die dan nog overblijven zijn de natuurlijke, zoals transportkosten en -tijd. Het ligt voor de hand om een toeneming van de potentiële wereldhandel te verwachten in dit scenario. In het tweede scenario zijn bovendien Oost- en West-Duitsland samengevoegd tot één land.

Tabel 1. Toeneming van het exportpotentieel in 1985 (sterkste toenemingen)

	Scenario 1: ontspanning en marktconforme ontwikkeling	Scenario 2: ontspanning, marktconforme ontwikkeling en Duitse hereniging
Toeneming van het exportpotentieel groter dan 15% van het bnp	Oost-Duitsland, Tsjechoslowakije, Hongarije, Oostenrijk Finland, Denemarken Noorwegen	Tsjechoslowakije, Hongarije, Oostenrijk, Denemarken, Finland
Toeneming van het exportpotentieel tussen 10% en 15% van het bnp	Bulgarije, Joegoslavië Zweden, Polen, Zwitserland, België/Luxemburg	Noorwegen, Bulgarije Joegoslavië, Zweden, Polen
Toeneming van het exportpotentieel tussen 5% en 10% van het bnp	Roemenië, West-Duitsland, IJsland, Nederland, Frankrijk, Sovjetunie Italië, Verenigd Koninkrijk, Griekenland	Roemenië, IJsland Zwitserland, Sovjetunie Italië

Bron: BEB/SAAB

Theoretisch kan zowel een toe- als een afnemening van de (wereld-)handel resulteren. Het verwachte effect van normalisering van het handelsverkeer is positief. Indien twee landen echter volledig samengaan moet een daling van de handel van deze geïntegreerde eenheid worden verwacht. Niet alleen valt de bilaterale handel tussen de beide Duitslanden weg, maar ook zal zich het verschijnsel voordoen dat één groot land in het algemeen minder handel drijft dan twee kleine landen. Het geheel is meer dan de som der delen en hierdoor kan de afhankelijkheid van het buitenland afnemen.

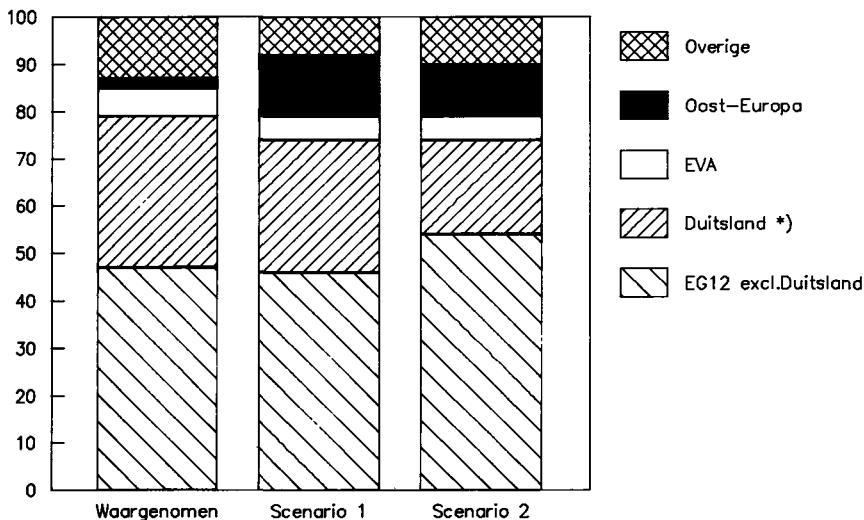
De resultaten

De uitkomsten dienen voorzichtig te worden geïnterpreteerd. De gepresenteerde cijfers hebben betrekking op de

maximaal te verwachten veranderingen van de handelsstromen voor het jaar 1985. Het gaat hier om wijzigingen in het uitvoerpotentieel die niet (direct) behoeven te worden gerealiseerd. Er is echter verondersteld dat normalisatie van het Oost-West-handelsverkeer direct zou hebben plaatsgevonden. Zulke ontwikkelingen vinden, ook al suggereren de recente politieke gebeurtenissen anders, geleidelijk plaats. Bovendien zal het geruime tijd duren voor marktpartijen zich aan de veranderde politieke verhoudingen en handelscondities hebben aangepast. Daarnaast is het van belang om te signaleren dat een zeer sterke schok aan het wereldhandelsstelsel wordt toegebracht. Het is goed mogelijk dat de geschatte parameters niet bestand zijn tegen een zo ingrijpende structurele verandering. Desondanks geven de uitkomsten van het onderzoek een bruikbare indicatie van de mate waarin de concurrentiepositie van regio's verandert in de geschetste scenario's.

In de tabellen 1 en 2 en de figuur zijn de resultaten van de rekenkundige exercities samengevat. De toeneming van het uitvoerpotentieel van de bestudeerde landen is gerelateerd aan hun bnp om zodoende de uitkomsten voor

Figuur. Ontwikkeling van het relatieve belang van de Nederlandse handelspartners

Bron: BEB/SAAB

1. Vgl. P.A.G. van Bergeijk, Handel en diplomatie, *ESB*, 31 augustus 1988, blz. 801-804.
 2. Zie H. Linnemann, *An econometric study of international trade flows*, Amsterdam, 1966 en J.H. Bergstrand, The generalized gravity equation, monopolistic competition, and the factor-proportions theory in international trade, *Review of Economics and Statistics*, 1989, blz. 143-152.
 3. A new set of international comparisons of real products and prices: estimates for 130 countries 1950-1985, *Review of Income and Wealth*, 1988, blz. 1-25.
 4. Vergelijk G. Biessen, *Is the impact of central planning on the level of foreign trade really negative?*, Univ. van Amsterdam, Onderzoeksmemorandum nr. 8914, 1989.

Tabel 2. Mogelijke regionale ontwikkelingen (1985). Toeneming exportpotentieel in % van het bnp van de regio

Regio	Scenario 1	Scenario 2
West-Europa	8	3,5 ^a
waarvan: EG-12	7	2,5 ^a
EVA	15	13,5
Oost-Europa	10	7,5 ^a
waarvan: Sovjetunie	6	6
Noord-Amerika	1	1
Latijns-Amerika	0,5	0,5
Azië	0,25	0,25
waarvan: Japan	1	1
NIC's	1	1
Midden-Oosten	2	2
Afrika	0,75	0,5
Wereld	3,5	2,25

a. In scenario 2 wordt het herenigde Duitsland tot West-Europa en EG-12 gerekend.

Bron: BEB/SAAB.

de verschillende landen vergelijkbaar te maken. In het algemeen kunnen de Oostbloklanden relatief het meest van ontspanning en een meer marktconforme ontwikkeling profiteren. Binnen de OESO blijkt West-Europa en met name de EVA een gunstigere handelspositie te krijgen. Voor de overige regio's is de directe invloed van de geschetste scenario's minder belangrijk.

Een hereniging van de twee Duitslanden heeft een negatieve invloed op de uitvoerpotentiëlen, maar er blijft per saldo ook in het tweede scenario sprake van een toeneming van de potentiële wereldexport ten opzichte van het basisscenario. De westflank van Europa (Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Benelux) bevindt zich in dit scenario in een ongunstige positie, aangezien de potentiële stijging van de export die resulteert uit liberalisatie van het Oost-West-handelsverkeer (6%) door de Duitse hereniging terugloopt tot 1%. Voor de Benelux treedt afhankelijk van het vooronderstelde economische zwaartepunt in het nieuwe Duitsland de mogelijkheid van een daling van de uitvoer op.

Ten slotte is in de figuur aangegeven hoe het relatieve belang van de Nederlandse handelspartners zich in de beide scenario's ontwikkelt. Het Oostblok blijkt zich te kunnen ontwikkelen tot een ook voor Nederland belangrijk handelsblok.

Peter A.G. van Bergeijk
Harry Oldersma

De auteurs zijn verbonden aan het Directoraat-Generaal voor de Buitenlandse Economische Betrekkingen van het Ministerie van Economische Zaken. Dit artikel geeft hun persoonlijke opvatting weer. Deze wordt niet noodzakelijkerwijs gedeeld door hun werkgever.